

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Кузьменко С.В.

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Постановка проблеми. Кредитний ризик є ключовим серед всіх фінансових ризиків з якими стикаються банки у процесі своєї діяльності. Кредитні ризики впливають на діяльність банку в цілому і можуть породжувати тяжкі наслідки. Тому дуже важливо правильно розуміти та обирати методи управління ними.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Матеріал статті підготовлено в рамках виконання кафедрою банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ» науково-дослідної роботи за темою «Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні» (держ. реєстр. № 0103U006965).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальною основою дослідження питань методології банківських ризиків, в цілому, та кредитного, зокрема, є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, таких, як: В.Т. Севрук [1], І.В. Волошин [2], І.М. Парасій-Вергуненко [3], І.В. Сало [4], Л.О. Примостка [5, 6], Х. ван Грюнінг [7], С. Брайовіч Братановіч [7]. Також, при дослідженні проблеми впливу кредитного ризику на банківську діяльність були враховані думки В.М. Поповича, А.І. Степаненка, В.В. Вітлінського [8], В.І. Грушка, О.І. Пилипченка, Ковальова О. П. [9, 10, 11, 12]. Не зважаючи на широкий спектр наукових досліджень у сфері діяльності банків, наявні розробки і рекомендації не дають цілісного уявлення про методологію кредитного ризику. Самі згадані вище науковці та практики вказують на необхідність більш глибокого вивчення можливостей та форм адаптації вироблених світовою практикою підходів управління кредитним ризиком до умов України. Все зазначене вище обумовлює актуальність подальшого вивчення даного питання з метою удосконалення методів управління кредитним ризиком і їх практичної реалізації ризик-менеджментом банку.

Метою статті є узагальнення підходів та систематизація основних методів управління кредитним ризиком в системі ризик-менеджменту банку.

Виклад основного матеріалу. Кредитний ризик – це ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься) [13]. Індивідуальний кредитний ризик – це ймовірність недоотримання прибутку банку або навіть втрати частини капіталу в результаті неспроможності позичальника виплатити й обслуговувати власний борг [14, С. 260]. Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремий конкретний контрагент банку – позичальник, боржник, Портфельний кредитний ризик – середньозважена величина ризиків щодо всіх угод кредитного портфеля, де вагами виступають частки кредитних угод у загальній сумі кредитного портфеля [4, 8, 15]. Отже, банк управляє кредитним ризиком як на рівні окремої позики, так і на рівні кредитного портфеля, в цілому.

Основною метою управління кредитним ризиком є забезпечення передумов для повернення позичальниками банку кредитних коштів, отриманих згідно укладених кредитних договорів чи інших угод. Задачами управління – зниження ймовірності невиконання позичальниками своїх зобов'язань, мінімізація фінансових втрат банку у разі невиконання позичальниками своїх фінансових зобов'язань, зменшення кількості та масштабів високо ризикованих кредитних операцій, прийняття відповідних заходів у випадку негативного прояву ризику [16, 17]. Це досягається шляхом правильного вибору та використання прийомів, методів та інструментів управління кредитним ризиком. В цьому питанні, в першу чергу, доцільно розглянути методи управління кредитним ризиком.

Вітчизняні науковці пропонують наступні дві групи методів управління кредитним ризиком: методи управління кредитним ризиком на рівні окремої позики та методи управління ризиком на рівні кредитного портфеля банку. До першої групи методів можуть бути віднесені: проведення аналізу кредитоспроможності позичальника, здійснення аналізу, оцінка та структурування кредиту, документування кредитних операцій, контроль за наданим кредитом та станом первинного і вторинного забезпечення. Особливістю перелічених методів є необхідність їх послідовного застосування, оскільки одночасно вони являють собою етапи процесу кредитування. Якщо на кожному етапі поставлено завдання мінімізації ризику, то правомірно розглядати етапи кредитування як методи управління ризиком окремої позики.

До другої групи методів належать: диверсифікація, сек'юритизація, лімітування, хеджування, об'єднання, прийняття, передача, резервування [18].

В свою чергу такі зарубіжні вчені, як Х. Ван. Грюнінг та С. Брайовіч Братановіч вищезазначені групи методів доповнюють власними. До першої групи методів вони додають: визначення максимального строку для кожного виду кредиту; кредитне ціноутворення (процентні ставки повинні будити достатньо високі, щоб покрити витрати на залучення ресурсів, кредитний моніторинг та можливі збитки); кредитне адміністрування; процес оцінки (розподіл відповідальності за прийняті рішення); географічні (галузеві, сезонні) ліміти (орієнтація на своїх ринках); трансформація (банк надає можливість внести зміни до кредитного договору, таким чином, тимчасово створюючи для позичальника, свого роду, пільгові умови користування отриманими коштами). До другої групи – метод концентрації (протилежне поняттю диверсифікації – зосередження кредитних ризиків банку по певному рівні) [7].

Такий вчений як С.Н. Кабушкін систематизував і виділив основні групи методів, розкрив характер їх дії та зміст [19]. Найчастіше банки звертаються до таких груп методів як уникнення та мінімізація кредитного ризику. Це можна пояснити тим, що вони прямо діють на кредитний ризик, тому результати управління можна передбачити та тримати під контролем. Так як методи уникнення ризику передбачають відмову від кредитування, то методи мінімізації передбачають безпосередню роботу з кредитним ризиком банку та

управління ним. Зважаючи на це є сенс розглянути та обґрунтувати саме методи мінімізації ризику. Методи мінімізації ризику включають в себе такі заходи як: оцінка кредитоспроможності, лімітування, резервування, диверсифікація, структурування, забезпечення, концентрація.

Таблиця 1 – Динаміка та структура обсягів вимог банків України за наданими кредитами основним категоріям позичальників в 2008-2011 рр.

Категорії позичальників	Значення показників станом на:									
	01.01.2008		01.01.2009		01.01.2010		01.01.2011		01.01.2012	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
Фізичні особи	160386	37,57	280490	38,21	241249	33,35	209538	28,59	204558	25,50
Юридичні особи	266481	62,43	453532	61,79	482047	66,65	523284	71,41	597505	74,50
Усього кредитів	426867	100,00	734022	100,00	723295	100,00	732823	100	802063	100,00

За даними таблиці 1 можна простежити тенденцію збільшення обсягів кредитування банками України як юридичних, так і фізичних осіб. І хоча питома вага кредитів наданих фізичним особам мала тенденцію до зменшення, але в абсолютному вираженні, станом на 1.01.2012 р., сума наданих кредитів значно перевищує даний показник станом на 1.01.2008 р. Цей окремий аналітичний фрагмент наглядно підтверджує очевидність тенденції до збільшення популярності (потреб, необхідності) банківських кредитів серед суб'єктів реального сектору економіки України. Бажання отримати конкурентні переваги спонукало багатьох банків до зменшення уваги та часу на ухвалення кредитних рішень, що стало додатковим джерелом негативного прояву ризику.

Щоб запобігти проявам такої суттєвої розбалансованості між двома ключовими вимірами (факторами) функціонування банків на кредитному ринку їм, вочевидь, потрібна система заходів (інструментів), яка сприяла б оперативному та максимально точному відбору некредитоспроможних клієнтів і забезпечувала потрапляння на розгляд кредитного комітету банку лише потенційно якісних кредитних заявок. Одним із варіантів вирішення цього завдання стало застосування банками скорингових систем відбору клієнтів для подальшого їх обслуговування, в тому числі, і кредитного. Вони дозволяють швидко оцінювати позичальників і визначати рівень кредитного ризику, а також відстежувати динаміку фінансового стану, що в подальшому дозволяє оперативно приймати рішення щодо управління кредитним зобов'язанням позичальника та поточним його обслуговуванням. Одними із головних принципів роботи таких систем є використання комплексу фільтрів та оперативного оцінювання рівня ризику на основі скорочених бальної чи рейтингової методик. Прагнення до підвищеного рівня доходності

безпосередньо пов'язане з рівнем ризику джерела забезпечення цього доходу. Тому, в першу чергу, виникає необхідність встановлювати ліміти прийнятного ризику здійснюваних банками кредитних операцій.

В кредитній діяльності існує система лімітування, яка включає ліміти трьох типів: ліміти індивідуального кредитного ризику, ліміти портфельного ризику, ліміти повноважень. Встановлення лімітів кредитування передбачає визначення граничних обсягів здійснюваних кредитних операцій стосовно окремих категорій чи груп позичальників. Зниження значення ліміту може призвести до неповного використання банком кредитних ресурсів, і відповідно, недоотримання доходу у максимальному обсязі. Тому виникає проблема визначення такого ліміту, при якому банк отримав би максимум доходу, за прийнятного рівня можливого ризику. Таким чином, пропонується універсальна модель для визначення ліміту кредитування на одного позичальника – юридичну особу (формула 1):

$$L = BL \times K_p \times C \times K_g \times K_z, \quad (1)$$

де: L – ліміт обсягу кредитних вимог на одного позичальника;

BL – середньоквартальна сума виручки позичальника від реалізації продукції;

K_p – підвищувальний коефіцієнт, що враховує динаміку таких статей балансу та звіту про фінансові результати, як виручка від реалізації та власний капітал;

C – синтетичний коефіцієнт кредитоспроможності позичальника;

K_g – коефіцієнт галузевої привабливості;

K_z – коефіцієнт якості забезпечення.

Таким чином, дана модель враховує не тільки фінансовий стан позичальника його кредитоспроможність, а й галузеву привабливість та забезпечення кредиту. Так як забезпечення кредиту та галузевий фактор можуть враховуватися в коефіцієнті кредитоспроможності, але в системах оцінки банків їх питома вага різна, то вважаємо за необхідне використовувати ці коефіцієнти як автономні складові алгоритму визначення ліміту. Застосування даної моделі має сприяти підвищенню рівня ефективності управління індивідуальним кредитним ризиком банку, забезпечуючи врахування максимально прийнятного кредитного ризику та прискорюючи прийняття рішень за певними кредитами в межах встановленого ліміту.

Висновки. Описані методологічні прийоми та технології дозволяють ефективно управляти як індивідуальним кредитним ризиком банку, так і портфельним, попереджати виникнення та мінімізувати наслідки його прояву. Використання будь-якого методу базується на багатьох факторах, а саме: організаційної структури банку, кредитної політики, особливостей функціонування позичальника, строку та розміру кредиту, цільового призначення та ін. Кожен банк самостійно обирає методи управління кредитним ризиком і несе відповідальність за його реалізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Севрук, В. Т.** Банковские риски [Текст] / В. Т. Севрук. – М. : Дело, 1995 – 72 с.
2. Оценка банковских рисков: новые подходы [Текст] / И. В. Волошин; Мін-во освіти і науки України. – К. : Ника-Центр; Эльга, 2004. – 216 с.
3. Аналіз банківської діяльності [Текст]: навч.-метод. посібник / Парасій-Вергуненко І. М.; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с.
4. **Сало, І. В.** Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с.
5. Банківські ризики: теорія та практика управління [Текст] / Л. О. Примостка : монографія. Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2007. – 450 с.
6. Управління банківськими ризиками [Текст] : навчальний посібник / Л. О. Примостка ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с.
7. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском [Текст] / Грюнинг Х. Ван, Брайович Братанович С. – М. : Весь мир, 2004 – 304 с.
8. Кредитний ризик комерційного банку [Текст] : навч. посіб. / В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський. Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко. – К. : Знання, КОО, 2000. – 251 с.
9. **Ковалев, О. П.** Методы банковского риск-менеджмента на этапе идентификации и оценки последствий от наступления рисков [Текст] / О. П. Ковалев // Управление финансовыми рисками. – 2006. – № 3. – С. 90-102.
10. **Ковальов, О. П.** Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації [Текст] / О. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 63-70.
11. **Ковальов, О. П.** Кредитні ризики в системі банківських ризиків [Текст] / О. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 1. – С. 78-82.
12. **Ковальов, О. П.** Методологія управління кредитними ризиками [Текст] / Ковальов О. П. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 3.– С. 31-36.
13. Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279. – Режим доступу: <http://law.xrtnp.com/document>.
14. **Єпіфанов, А. О.** Операції комерційних банків [Текст] : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
15. Кредитування і контроль [Текст] : навч. посіб. / Дмитренко М.Г., В.С. Потлатюк – К. : Кондор, 2005. – 296 с.
16. Банківські операції [Текст] : підручник / Ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
17. **Осипенко, Т. В.** О системе рисков банковской деятельности [Текст] / Т. В. Осипенко // Деньги и кредит, 2000. – № 4. – С. 28-30.
18. Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навчальний посібник / Л. О. Примостка ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 1999. – 280 с.
19. **Кабушкин, С. Н.** Управление банковским кредитным риском [Текст] : учеб. пособ. / С.Н. Кабушкин. – М. : Новое издание, 2004. – 336 с.